

مکانیزم اثرگذاری تحریم بر بازار ارز و اقتصاد ملی و راهکارهای حصول به اقتصاد مقاومتی

مسعود باغستانی میبدی^۱

عباس معمارنژاد^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۶/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۱/۹

چکیده

اقتصاد ایران در دهه‌های اخیر با فراز و نشیب‌های مختلفی مواجه بوده که برخی از آنها مثل وابستگی به نفت، تورم و بیکاری بالا حالت مزمن پیدا کرده‌اند. علاوه بر موارد مذکور، سهم بالای محصولات نفتی در صادرات، کم عمق بودن بازار مالی و اتکای زیاد به منابع بانکی از جمله مشکلات اقتصاد کشور محسوب می‌شوند. این ویژگی‌ها موجب شده که اقتصاد کشور بویژه در مقابل شوک‌های خارجی آسیب‌پذیری بالایی داشته باشد. یکی از مهمترین حوزه‌های تاثیرپذیر از تحریم‌ها که هم از بخشهای مختلف اقتصادی کشور تاثیر پذیرفته و هم بر بسیاری از بخشهای اقتصادی کشور تاثیر گذاشته است، بازار ارز است. سؤال این است که اثر تحریم‌های بین‌المللی بر بازار ارز کشور در سالهای ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ چگونه بوده است. این تحقیق به طور مشخص به دنبال اثرات تحریم‌های اخیر بر بازار ارز و همچنین تاثیرات نوسانات ارزی ناشی از تحریم بر بخش‌ها و برخی از متغیرهای اقتصادی است تا از این طریق با شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید بازار ارز و سایر بخش‌های متاثر از بازار ارز، راهکارهای مورد نظر که تامین‌کننده شرایط لازم به منظور تشکیل یک اقتصاد مقاومتی است، ارائه گردد.

واژگان کلیدی: تحریم، ارز، اقتصاد مقاومتی، تجارت خارجی

^۱ دکتری اقتصاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، گروه اقتصاد، تهران ایران.
masoudbaghestani306@yahoo.com (مسئول مکاتبات)

^۲ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، گروه اقتصاد، تهران، ایران.
ab_memar@yahoo.com

۱- مقدمه

از دیر باز مبادلات اقتصادی بین‌المللی وجه مهمی از زندگی و هدف‌های رفاهی حکومت‌ها بوده است. فرصت‌ها و مبادلات اقتصادی، در عین حال، آسیب‌پذیری‌هایی نیز در پی داشته است. قطع جریان مبادلات اقتصادی در بعضی موارد می‌تواند اقتصاد را فلج کند و در اکثر موارد دست کم زبان‌های جدی به بار آورد. کشورهای به‌ویژه آسیب‌پذیرند که فقط کالاهای معدودی را صادر می‌کنند و آن‌ها را به یک یا چند بازار می‌فرستند.

اخلال در جریان مبادلات اقتصادی می‌تواند برای همه نوع مقاصد سیاسی صورت گیرد؛ مانند انواع دیگر روابط بین‌الملل، حکومتی که در این جریان‌ها اخلال می‌کند در پی ایجاد تغییر در ایستارها و رفتارهای داخلی (مانند آفریقای جنوبی) و خارجی (مانند ایران) حکومت مورد نظر است. رفتارهای اخلال‌آمیز در این زمینه طیف متعددی را با درجات گوناگون فشار شامل می‌شود که اهم آن عبارت است از: برقراری تعرفه، سهمیه‌بندی، برقراری ممنوعیت معامله، عدم اعطای وام، اعتبارات و تغییر نرخ ارز، تنظیم فهرست سیاه، عدم صدور مجوز (لیسانس)، مسدود کردن دارایی‌ها و تحریم‌های اقتصادی. پیامد این رفتارهای اخلال‌آمیز در کشورهای مختلف متفاوت است. به نحوی که در کشورهای صادرکننده مواد اولیه و وابسته به صادرات تک محصولی، قطع یک‌باره روابط بین‌المللی می‌تواند به شدت بر صادرات و بنابراین تولید آن کشور لطمه وارد نموده و به دلیل جهان‌روا نبودن ارز بسیاری از این کشورها و وابستگی به درآمدهای ارزی به‌منظور واردات مواد واسطه‌ای و مصرفی، با محدودیت ارزی مواجه شده و دچار کاهش ارزش پول ملی و تبعات ناشی از آن شوند.

تجربه اقتصاد ایران در شرایط تحریم نشان داده است که به دلیل وابستگی اقتصاد کشور به درآمدهای نفتی، اعمال تحریم‌ها در زمینه محدودیت فروش و بازگشت درآمدهای ارزی حاصل از فروش نفت به کشور، اقتصاد ایران را با محدودیت ارزی مواجه نموده که اولویت تبعات آن اخلال در نظام ارزی کشور، افزایش شدید نرخ ارز و تبعات آن بر بخش‌های اقتصادی بوده است. بر اساس مشکلات پیش آمده در نظام ارزی و به‌منظور پیشگیری از پیامدهای احتمالی آتی و همچنین جلوگیری از تکرار مجدد آسیب‌های جدی آن بر اقتصاد کشور که از آن به اقتصاد مقاومتی تعبیر شده است، شناسایی مکانیزم اثرگذاری تحریم‌ها و آثار پیامدهای تحریم‌های ارزی بر اقتصاد ملی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. هدف از ارائه این مقاله شناخت و ارزیابی شیوه‌های اعمال تحریم ارزی، مکانیزم اثرگذاری، مجرای اثرگذاری و آثار آن بر نرخ ارز و همچنین بررسی موشکافانه

تحریم ارزی ایران در سال‌های اخیر و ارائه راهکارهای مناسب به‌منظور کاهش اثرپذیری اقتصاد ایران از تحریم‌های ارزی است.

۲. تحریم اقتصادی، نحوه عمل و ابزارهای اعمال آن

تحریم اقتصادی عبارت است از تعابیر قهرآمیز که توسط گروهی از کشورها علیه کشوری دیگر که به تعبیر کشورهای تحریم‌کننده از قوانین بین‌المللی تجاوز نموده و یا از معیارهای اخلاقی مقبول تخطی کرده باشد، اعمال می‌شود. هدف تحریم‌کننده آن است که کشور و یا کشورهای متخلف را مجبور کند که دست از اعمال خود بردارند و یا لاقلاً برای پایان دادن به رفتار غیرقابل قبولشان پشت میز مذاکره بنشینند. تحریم‌های اقتصادی به سه شیوه اعمال می‌شود؛

۱. تحریم تجاری

۲. تحریم سرمایه‌گذاری

۳. تحریم سرمایه‌بری

تحریم تجاری؛ عبارت است از امتناع از خرید و فروش با کشورهای خاص. تحریم سرمایه‌گذاری یعنی جلوگیری از سرمایه‌گذاری کشور متخلف در کشورهای دیگر و ممانعت از سرمایه‌گذاری کشورهای دیگر در کشور مذکور، تحریم سرمایه‌بری ۱ یعنی فروش دارایی‌های موجود کشور متخلف.

تحریم اقتصادی در جستجوی آن است تا به هر نحو ممکن، کشور تحریم‌شونده را از انجام داد و ستدهای بین‌المللی محروم سازد. کشورهایی که علیه کشوری دست به تحریم تجاری می‌زنند، با یکدیگر عهد می‌نمایند که از خرید کالاهای صادراتی کشور مذکور خودداری کرده و از فروش کالاها و خدمات خود به آن کشور نیز جلوگیری می‌نمایند. به دیگر سخن هدف تحریم اقتصادی آن است که یک اقتصاد را از نفع بردن بازارهای جهانی کالا و خدمات و سرمایه محروم نمایند. در واقع قهرأ تحریم اقتصادی وضعیتی برای کشور متخلف پدید می‌آورد که او را در حالت خودکفایی قرار می‌دهد، آن‌ها همچنین کشور متخلف را جبرأ به قبول سطح پایینی از زندگی در یک اقتصاد منزوی قرار می‌دهد.

درجه موفقیت اعمال تحریم اقتصادی علیه یک کشور، از یک طرف بستگی به میزان علاقه و شرکت‌پذیری تمامی کشورهای درگیر تحریم و از طرف دیگر بستگی به درجه و درصد وابستگی تحریم‌شده به تجارت جهانی دارد.

واضح است که اگر تعداد کمی از کشورها به تحریم کشور مبادرت ورزند و بقیه کشورهای جهان با آن‌ها همدلی و همگامی ننمایند آن تحریم موفق نخواهد شد. تازه در صورت توافق اکثریت کشورها، چگونگی برخورد اقتصاد کشور منزوی در

رابطه با خودکفایی، یعنی توانایی‌های کشور منزوی در بسیج نیروها علیه آن تحریم نقش حیاتی دارد. کشورهایی که از منابع غنی و متنوع طبیعی و زیرزمینی برخوردار بوده و صاحب یک نظام کشاورزی منسجم و کارا باشد، قطعاً در مقابل تحریم اقتصادی از کشوری که فقط صادرات خود را متکی به یک یا دو کالا کرده از وضعیت بهتری برخوردار است.

تحریم‌های اقتصادی اساساً برای سه منظور بکار برده می‌شوند: نخست، مهار رژیم، دوم، تغییر رفتار رژیم و سوم، تغییر رژیم. طبیعتاً هرچه هدف تحریم بلند پروازانه‌تر باشد، اجرای آن دشوارتر و پرهزینه‌تر خواهد بود. لذا اجرای مؤثر تحریم‌های بلند پروازانه اغلب مستلزم جلب موافقت اقتصادی و سیاسی کشورهای متعدد می‌باشد.^۲

هدف تحریم‌هایی که عزم آن‌ها تغییر رژیم است وارد کردن حداکثر هزینه در کوتاه‌ترین زمان برای از پا درآوردن رژیم تحت تحریم و آنگاه آماده کردن شرایط برای حمله‌ی نظامی به آن کشور است؛ اما تحریم‌هایی که هدف آن‌ها تغییر رفتار رژیم است، می‌بایست علاوه بر اقدامات تنبیهی، با امتیازهای اقتصادی و سیاسی نیز همراه باشند تا انگیزه لازم برای ایجاد تغییر رفتار را به وجود آورند. همچنین، این تحریم‌ها می‌بایستی به‌گونه‌ای طراحی و به اجرا درآیند که پایگاه و قدرت افراد و گروه‌هایی را که در درون کشور تحت تحریم خواهان تغییر رفتار رژیم هستند، تضعیف نکند. محور تحریم‌هایی که مهار رژیم را مدنظر دارند به‌طور معمول بر پایه-ی کنترل قدرت نظامی و سیاسی رژیم و حفظ توازن قوا در یک منطقه‌ی معین استوار است. این‌گونه تحریم‌ها هم‌زمان در دو عرصه عمل می‌کنند؛ از یک‌سو، جریان عرصه فناوری و تجهیزات نظامی به رژیم مورد نظر را هدف قرار می‌دهند تا از دستیابی آن به تجهیزات و فناوری نظامی جلوگیری کنند و از سوی دیگر، منابع و سرچشمه‌های درآمد رژیم را هدف قرار می‌دهند تا بنیه مالی آن را برای خرید تجهیزات مربوطه در بازار سیاه تضعیف کنند.^۳

جهت اجرای تحریم‌ها، ابزارها و مجازات ذیل بر طبق قانون امریکا در نظر گرفته شده است؛

۱) دستورالعمل ممنوعیت صادرات کالاها و صدور فناوری به کشور مورد تحریم.

۲) ممنوعیت همکاری و کمک بانک واردات-صادرات امریکا جهت صدور کالاها و خدمات به کشور مورد تحریم.

۳) ممنوعیت مؤسسات مالی امریکا از اعطای وام و اعتبار تا سقف ۱۰ میلیون دلار هر دوره ۱۲ ماهه، به‌جز بررسی اقداماتی که هدف آن تشکیل دادن به دردهای انسانی باشد.

۴) اگر متخلف از این تحریم‌های موسسه مالی باشد، امریکا می‌تواند صلاحیت کارگزاران آن را رد نماید و نیز آن‌ها دیگر نمی‌توانند به‌عنوان نمایندگان حکومت امریکا خدمت نمایند.

۵) اگر متخلف از این تحریم‌های موسسه غیرمالی باشد، حکومت امریکا مجاز نخواهد بود که کالاها و خدمات خود را از آن موسسه فراهم نماید.^۴

۳. تحلیل روند تحریم‌های اخیر

با نگاهی به روند کلیه تحریم‌های وضع شده از سوی غرب بر علیه کشورمان، می‌توان ۵ مرحله یا موج تحریمی عمده را ملاحظه کرد:

- فاز نخست؛ تحریم‌های فناوریانه، سرمایه‌گذار بماند این فاز از تحریم‌ها عمدتاً با هدف محدود کردن توان نظامی ایران و جلوگیری از ظرفیت‌سازی تولید به‌خصوص در صنعت نفت و گاز کشور وضع گردید.
 - فاز دوم؛ محدودسازی نقل و انتقالات مالی: این تحریم‌ها که تصویب آن‌ها از سال ۲۰۱۰ آغاز شد، با هدف جلوگیری از ورود درآمدهای ارزی به چرخه تجاری کشور و کاهش توان مبادلات تجاری ایران وضع گردید.
 - فاز سوم؛ تحریم بانک مرکزی: در این فاز از تحریم‌ها که در سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ و با مشارکت اتحادیه اروپا و امریکا تدوین شد، جلوگیری از دسترسی بانک مرکزی به درآمدهای ارزی، اختلال در پشتوانه پولی کشور و محدودیت هر چه بیشتر جریان تجارت خارجی و به‌طورکلی، آسیب جدی به اقتصاد ایران، اهداف اصلی غرب را تشکیل می‌داد.
 - فاز چهارم؛ تحریم‌های نفت و گاز: این فاز از تحریم‌ها که به‌موازات فاز پیشین وضع شد، کاهش شدید درآمدهای نفتی ایران و به‌تبع آن، تخریب متغیرهای کلیدی اقتصادی کشور، نظیر ارزش ریال، بودجه دولت، تجارت خارجی را هدف قرار داده است. تحریم نفتی را باید یک گام مهم برای اقدام به تحریم‌های تجاری تلقی کرد.
 - فاز پنجم؛ ممنوعیت مبادلات فلزات گران‌بها و طلا و مسدودسازی وجوه: در این فاز از تحریم‌ها که توسط اتحادیه اروپا در اواخر سال ۲۰۱۲ و کنگره امریکا در اوایل سال ۲۰۱۳ به تصویب رسید، تلاش شده تا امکان استفاده از درآمدهای ارزی انباشت شده ایران در کشورهای دیگر محدود شود و فشارها در بخش صنایع مادر ایران گسترده شود.
- دو ویژگی مهم تحریم‌های اخیر «هوشمند بودن» و «پویا بودن» آن‌ها می‌باشد. هوشمند بودن تحریم‌ها بر دو ویژگی ذیل تأکید دارد:

- حداکثرسازی اثرات منفی و بازدارنده بر اقتصاد ایران و حداقل نمودن آثار معکوس بر اقتصاد کشورهای تحریم‌کننده؛
- تشکیل کمیته رصد یا پایش و اتخاذ تدابیر لازم متناسب با ابتکارات ایران برای دور زدن تحریم‌ها.
- پویایی تحریم‌ها نیز بر سه ویژگی ذیل تأکید دارد:
- امکان اعمال محدودیت‌های فرا قطعنامه‌ای و فرا سرزمینی از سوی کلیه کشورها
- اختیارات ویژه رئیس‌جمهور ایالات متحده امریکا در اعمال تحریم‌ها بدون نیاز به مجوز مجلس سنا
- الزام کلیه اشخاص، شرکت‌ها و نهادها به اعمال تحریم‌ها بر علیه کشور علاوه بر دولت‌ها

۴. اثر تحریم بر بازار ارز

بازار ارز در سال ۱۳۹۱ دستخوش تحولات زیادی شد. تشدید دامنه تحریم‌های بین‌المللی، کاهش درآمدهای نفتی و محدودیت در انتقال درآمدهای ارزی به کشور در کنار افزایش انگیزه‌های سفته‌بازی موجب افزایش نرخ انواع ارز گردید. اثر تحریم‌های بین‌المللی بر بازار ارز را که در نمودار (۵-۱) نشان داده شده است می‌توان به صورت زیر خلاصه کرد.

۴-۱. عوامل طرف عرضه

کاهش درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت و فرآورده‌های نفتی: حجم صادرات نفت پس از اعمال تحریم‌ها به میزان قابل ملاحظه‌ای کاهش یافته و برخی از کشورهای واردکننده نفت از ایران با جایگزین کردن سایر کشورهای تولیدکننده نفت، واردات خود از ایران را کاهش و یا قطع کرده‌اند. بدین ترتیب، با توجه به سهم بسیار بالای درآمدهای نفتی در درآمدهای ارزی کشور، یکی از مهم‌ترین عوامل عرضه ارز در اقتصاد ایران با محدودیت‌های گسترده‌ای مواجه شده است. از طرف دیگر، حجم و ارزش صادرات فرآورده‌های نفتی و پتروشیمی نیز که مشمول اعمال تحریم هستند، با کاهش محسوسی همراه بوده است. لذا، با کاهش صادرات کشور عرضه ارز با کاهش رو به رو شده است.

محدودیت در نقل و انتقال ارز: علاوه بر تحریم نفتی، مساله بسیار مهم دیگر تحریم شبکه بانکی و به خصوص تحریم بانک مرکزی ایران است. مهم‌ترین ویژگی تحریم‌های اخیر، ایجاد محدودیت علیه نظام مالی کشور و به خصوص در نقل و

انتقال درآمدهای ارزی صادراتی است. علاوه بر کاهش مقداری صادرات نفت در دوران پس از تحریم، انتقال منابع ارزی به داخل نیز با دشواری‌های بسیاری روبه‌روست و نظام مالی بین‌المللی کشور عملاً به سمت تهاتر کالایی با کشورهای واردکننده نفت حرکت کرده است. کمبود و یا حتی نبود ارزهای معتبر بین‌المللی در مرکز مبادلات ارزی و محدود کردن منابع ارزی آن به ارزهای محلی کشورهای نظیر چین، کره جنوبی، هند و ترکیه مؤید این امر است.

تأخیر در ورود درآمدهای ارزی به کشور: با ایجاد اختلال در زمینه‌های انتقال درآمدهای ارزی ناشی از صادرات کشور، وصول بخش قابل توجهی از منابع ارزی حاصل از صادرات با تأخیر قابل توجهی مواجه خواهد شد. بدیهی است بروز چنین شرایطی حائز آثار محدودکننده بر عرضه ارز با منشأ خارجی به داخل کشور خواهد بود و آثار خود را متوجه بازار داخلی می‌نماید.

عدم اطمینان از ورود ارز حاصل از صادرات غیرنفتی به کشور: علی‌رغم نیاز بالایی که بازار ارز کشور به عرضه ارز حاصل از صادرات غیرنفتی به چرخه تجاری کشور به‌منظور جبران اثرات کاهش درآمدهای نفتی دارد، ولی اطمینان و ضمانتی برای ورود بخش عمده این ارزها به چرخه تجاری کشور وجود ندارد و حتی برخی گرایش‌ها به خروج سرمایه از کشور از این مسیر مشاهده می‌شود.

۲-۴. عوامل طرف تقاضا

تحریک تقاضای سفته‌بازی: به نظر می‌رسد مهم‌ترین تأثیر تحریم‌ها بر سمت تقاضای ارز، آثار روانی آن بر بازار، تحریک تقاضاهای سوداگرانه و شکل‌دهی انتظارات نسبت به محدودیت منابع ارزی و پیش‌بینی افزایش قیمت باشد. به‌خصوص از سال ۱۳۹۰ به بعد، هم‌زمان با انتشار اخباری مبنی بر دور جدید تحریم‌ها، بسیاری از عاملان اقتصادی و حتی مردم عادی از یک طرف به‌منظور حفظ ارزش دارایی‌های خود و از طرف دیگر به‌منظور کسب سود، ارز را یکی از گزینه‌های مناسب سرمایه‌گذاری تشخیص داده و اقدام به خرید و نگهداری ارزهای معتبر بین‌المللی مانند دلار و یورو می‌نمایند که این امر منجر به جهش تقاضای سفته‌بازی ارز می‌گردد. از طرف دیگر، بر خلاف کاهش تقاضای معاملاتی بر اثر افزایش نرخ ارز، تقاضای سفته‌بازی نه تنها ممکن است با افزایش نرخ ارز کاهش نیابد، بلکه ممکن است افزایش نرخ ارز به تقاضای بیشتر و بنابراین افزایش فزاینده نرخ ارز در کوتاه مدت نیز بیانجامد.

تأمین ارز مورد نیاز واردات کالا و خدمات: با توجه به اینکه مرکز مبادلات ارزی قادر به پاسخگویی به تمام ارز مورد نیاز واردکنندگان نمی‌باشد، ناگزیر بخشی از ارز

مورد نیاز واردات کالاها و خدمات از بازار آزاد تأمین می‌شود و این عامل فشاری را در جهت افزایش تقاضا وارد می‌کند.

جدول (۱): اثر تحریم‌ها بر نرخ ارز از مهر ۱۳۸۹ لغایت اسفندماه ۱۳۹۱

مقطع زمانی	خلاصه اقدامات تحریمی	نتیجه در بازار ارز (مبالغ به ریال)		
		نرخ اولیه	نرخ ثانویه	تغییر
۱. نیمه اول مهر ۱۳۸۹	اختلال در صدور حواله ارزی و نقل و انتقال ارز از طریق کشور امارات متحده عربی	۱۰۶۰۰	۱۲۵۰۰	+۱۹۰۰
۲. اواخر آبان و اوایل آذر ۱۳۹۰	تحریم‌های گسترده ایالات متحده آمریکا علیه شرکت‌هایی که به صنایع نفت و پتروشیمی ایران کمک می‌کنند	۱۳۱۸۰	۱۳۷۶۰	+۵۸۰
۳. ۱۰ دی ۱۳۹۰	۱. تحریم‌های جدید آمریکا که بر پایه آن، شرکت‌ها و بانک‌های خارجی که به مبادله مالی با بانک مرکزی ایران اقدام کنند مشمول مجازات و تحریم‌های واشنگتن خواهند شد. ۲. تصویب تحریم‌های نفتی از سوی اتحادیه اروپا	۱۴۳۸۰	۱۷۲۸۰	+۲۹۰۰
۴. نیمه دوم دی ۱۳۹۰	۱. مسدود شدن صدور حواله ارزی از طریق کشور امارات ۲. اجرای مانور نظامی در تنگه هرمز	۱۶۰۰۰	۱۸۲۰۰	+۲۲۰۰
۵. اردیبهشت ۱۳۹۱	خوش‌بینی در رابطه با نتیجه‌بخش بودن مذاکرات با گروه ۵+۱ در استانبول	۱۸۲۴۰	۱۵۷۰۰	-۲۵۴۰
۶. خرداد ۱۳۹۱	۱. برگزاری مذاکرات ایران با گروه ۵+۱ در بغداد ۲. برگزاری مذاکرات ایران با گروه ۵+۱ در مسکو	۱۶۶۴۰	۱۸۲۵۰	+۱۶۱۰
۷. تیرماه ۱۳۹۱	۱. شروع تحریم‌های نفتی اروپا ۲. مذاکرات آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و چشم‌انداز منفی از پرونده هسته‌ای ۳. افزایش تهدیدهای نظامی علیه کشور	۱۸۴۸۰	۱۹۱۰۰	+۶۲۰
۸. شهریور ۱۳۹۱	۱. تهیه پیش‌نویس تحریم‌های جدید علیه ایران از سوی کشورهای غربی ۲. قطع کامل فعالیت سفارت کانادا	۲۱۳۲۰	۲۵۳۰۰	+۳۹۸۰
۹. آذرماه ۱۳۹۱	معاون خزانه‌داری آمریکا اعلام کرد قرار است در ماه فوریه سال ۲۰۱۳ میلادی طرح جدیدی را با هدف تحمیل محدودیت‌های قابل توجه بر درآمدهای نفتی که پیشتر نیز هدف تحریم‌ها قرار گرفته‌اند اجرا کند.	۲۹۱۵۰	۳۰۰۰۰	+۸۵۰
۱۰. ۱۸ بهمن‌ماه ۱۳۹۱	آغاز دور جدید تحریم‌های بین‌المللی	۳۷۱۵۰	۳۹۷۰۰	+۱۸۵۰

سال اول / شماره اول / پاییز ۱۳۹۵
صلنامه اقتصاد دفاع

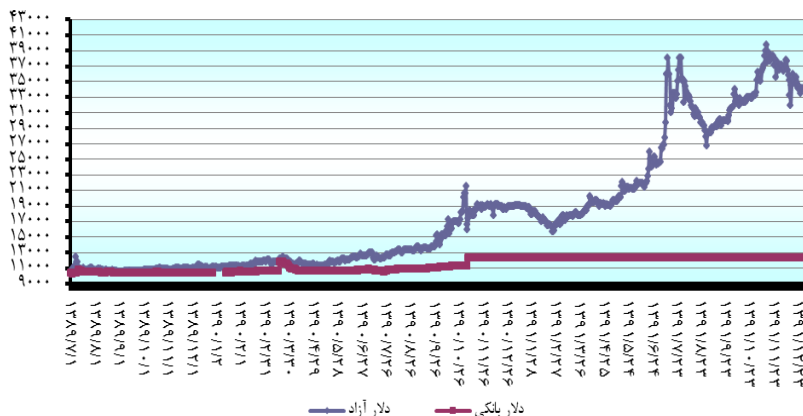
۵. اثر تحریم‌ها بر نرخ ارز از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱

در طول سال‌های اجرای سیاست یکسان‌سازی نرخ ارز، که از سال ۱۳۸۱ آغاز گردید بین نرخ ارز رسمی (بانکی) و غیررسمی (بازار آزاد) تفاوت چندانی مشاهده نمی‌شد. از مهرماه سال ۱۳۸۹ اختلاف قیمت فروش دلار آمریکا در بازار تهران و

سیستم بانکی به علت اختلال در صدور حواله ارزی از طریق کشور امارات متحده عربی و عدم همکاری آن کشور به واسطه تحریم‌های بانکی بر علیه جمهوری اسلامی ایران، افزایش قابل توجهی یافت. از سوی دیگر، فاصله ایجاد شده در قیمت فروش ارزهای معتبر در سیستم بانکی با قیمت بازار، موجب تعلل در فروش ارز توسط سیستم بانکی و صرافی‌های مجاز گردید و این امر روند افزایشی نرخ‌های ارز در بازار داخلی را تشدید کرد. با این حال، به واسطه اقدامات بانک مرکزی از شدت هیجانات موجود در بازار ارز به میزان قابل ملاحظه‌ای کاسته شد و اختلاف قیمت ارز عرضه شده از سوی شبکه بانکی و قیمت ارز در بازار غیررسمی کاهش یافت. جداول و نمودارهای زیر به تحلیل اثر و بررسی آماری نحوه تأثیرگذاری تحریم‌ها بر بازار ارز پرداخته است. (جدول ۱)

جدول (۲): مقایسه میانگین فصلی قیمت فروش دلار آمریکا در بازار آزاد و سیستم بانکی طی سال‌های ۹۱-۱۳۸۹

زمان	بهار تابستان ۱۳۸۹	پاییز زمستان ۱۳۸۹	بهار تابستان ۱۳۹۰	پاییز زمستان ۱۳۹۰	بهار تابستان ۱۳۹۱	پاییز زمستان ۱۳۹۱
دلار آزاد	۱۰۵۲۱	۱۰۷۶۱	۱۰۹۳۲	۱۱۵۵۳	۱۱۸۰۲	۱۳۱۳۴
دلار بانکی	۱۰۴۴۷	۱۰۴۱۷	۱۰۳۶۱	۱۰۶۷۰	۱۰۶۳۳	۱۰۸۱۵
تفاوت	۷۴	۳۴۴	۵۷۱	۸۸۳	۱۱۶۹	۲۳۱۹

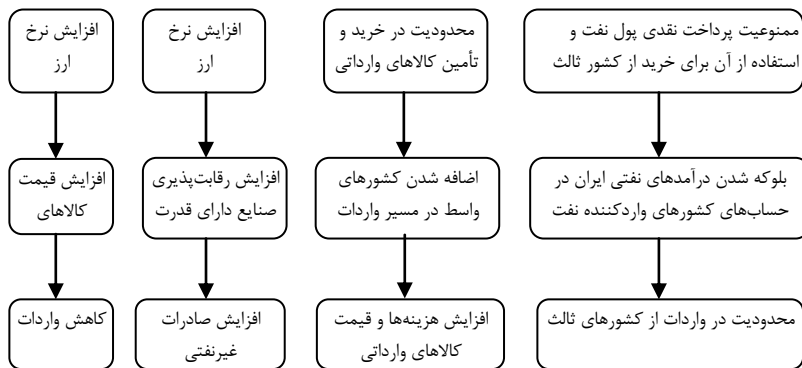

نمودار (۱): مقایسه میانگین قیمت فروش دلار آمریکا در بازار آزاد و سیستم بانکی طی سال‌های ۹۱-۱۳۸۹

۶. تأثیر نوسانات ارزی ناشی از تحریم بر سایر بخش‌های اقتصادی

۶-۱. تأثیر نوسانات ارزی ناشی از تحریم بر تجارت خارجی

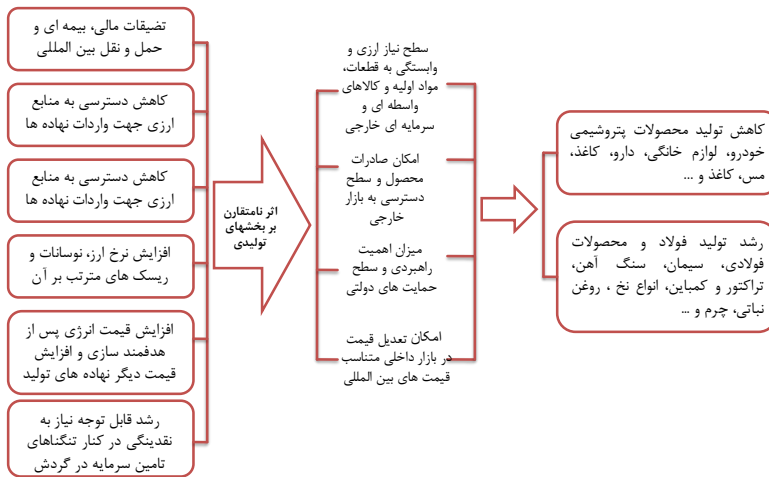
یکی از مهم‌ترین اثرات تحریم‌های مالی خارجی، محدودیت در نقل و انتقالات ارزی و در نتیجه ضرورت مدیریت هوشمندانه منابع و مصارف ارزی می‌باشد. در حالی که تا قبل از اعمال تحریم‌ها ارقام مربوط به صادرات کالاها و خدمات تا حد زیادی با نیازهای ارزی انتظاری کشور انطباق داشت، با ایجاد اختلال در زمینه‌های انتقال درآمدهای ارزی ناشی از صادرات کشور، تأمین نیازهای ارزی با مشکل مواجه شده است. بدیهی است بروز چنین شرایطی حائز آثار محدود کننده بر عرضه ارز با منشأ خارجی به داخل کشور خواهد بود و آثار خود را متوجه بازار ارز می‌کند. نمودار زیر تأثیر نوسانات ارزی ناشی از تحریم را بر تجارت خارجی ایران نشان می‌دهد.

شکل (۱): تأثیر تحریم‌ها بر تجارت خارجی

۶-۲. تأثیر تحریم ارزی بر بخش صنعت و معدن

بررسی وضعیت بخش صنعت و معدن در سال ۱۳۹۱ نشان می‌دهد که تحریم‌های اقتصادی حائز تأثیرات نامتقارنی بر عملکرد بخش بوده است و به فراخور سطح نیاز ارزی صنعت، امکان دسترسی به بازارهای بین‌المللی، میزان اهمیت راهبردی و سطح حمایت‌های دولتی و همچنین امکان تعدیل قیمت در بازارهای داخلی صنایع مختلف به میزان متفاوتی از فشار تحریم‌های خارجی و افزایش نرخ ارز متأثر شده‌اند.

شکل (۲): تصویری از مکانیزم تأثیر تحریم های خارجی بر بخش صنعت و معدن

۳-۶. اثر نوسانات ارزی ناشی از تحریم بر رفاه خانوار

کشورهای تحریم کننده در دو سال اخیر با هدف کاهش درآمدهای نفتی، ایجاد محدودیت در درآمدهای ارزی و گسترش فضای نا اطمینانی در اقتصاد کشور بر شدت تحریم های بین المللی افزوده اند. تحریم ها از یک سو با کاهش سرمایه گذاری، حجم تجارت و فعالیت های بخش های تولیدی و خدماتی بر تولید ناخالص داخلی اثرگذار بوده و درآمد سرانه خانوار را کاهش می دهند و از سوی دیگر با افزایش نرخ ارز از طریق افزایش قیمت کالاهای وارداتی و شکل گیری تورم انتظاری و افزایش تورم و با اسباب نامتقارن تورم به دهک های درآمدی منجر به افزایش نابرابری توزیع درآمد در جامعه می گردند.

اهداف تحریم کنندگان، بر هم زدن تعادل های اقتصادی جامعه از طریق ایجاد فشارهای تورمی و کاهش درآمد سرانه بوده تا با ایجاد اختلال در وضعیت معیشتی خانوارها و ناعادلانه نمودن توزیع درآمد و کاهش رفاه جامعه، زمینه نارضایتی های اجتماعی را فراهم آورند.

الگوی مصرف هزینه خانوار مشخص می سازد که سهم هزینه خوراک در سبد دهک های پایین درآمدی بخش قابل توجهی را به خود اختصاص می دهد. بررسی اجزاء تورم نیز حکایت از افزایش قابل توجه تورم در خصوص هزینه های خوراکی دارد. لذا تأمین منابع ارزی و مدیریت تهیه و توزیع کالاهای اساسی که سهم به سزایی در سبد خوراک خانوار و بالأخص در خصوص دهک های پایین درآمدی دارند، از اهمیت بسزایی برخوردار است. از این رو در شرایط تحریم تأمین کالاهای

اساسی از اولویت‌های جدی در راستای مقابله با آثار منفی تحریم بر رفاه خانوار محسوب می‌گردد.

افزایش نرخ ارز از طریق افزایش قیمت کالاهای وارداتی و شکل‌گیری تورم انتظاری و افزایش تورم و با اصابت نامتقارن تورم به دهک‌های درآمدی منجر به افزایش نابرابری توزیع درآمد در جامعه می‌شود از سویی دیگر اختلال در تأمین کالاهای اساسی با افزایش هزینه‌های خانوارهای دهک‌های پایینی روبرو شده و با کاهش قدرت خرید خانوارها به کاهش مصرف منجر و از این طریق به کاهش رفاه اجتماعی می‌انجامد. بررسی شاخص‌های توزیع درآمد نشان می‌دهد که ضریب جینی کل کشور از ۰/۴۱۲۲ در سال ۱۳۸۷ به ۰/۳۶۴۳ در نه ماهه سال ۱۳۹۱ رسید. این شاخص تحت تأثیر اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در سال ۱۳۹۰ با کاهشی حدود ۱۰ درصد به ۰/۳۷ رسید که بیانگر بهبود قابل توجه توزیع درآمد در این سال در مقایسه با سال‌های دیگر دوره مذکور بوده است. در نه ماه سال ۱۳۹۱ به‌رغم بهبود توزیع درآمد در کشور تحت تأثیر تشدید تحریم‌ها کاهش ضریب جینی نسبت به سال ۱۳۹۰ به‌طور قابل توجهی کمتر شده است.

نسبت ده درصد ثروتمند به ده درصد فقیر کل کشور از ۱۵/۷۹ در سال ۱۳۸۷ به ۱۰/۳۶ در نه ماه سال ۱۳۹۱ رسید. در این دوره، سال ۱۳۹۰ یعنی یک سال پس از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها با کاهش حدود ۲۵ درصدی نسبت ده درصد ثروتمند به ده درصد فقیر بیشترین بهبود شکاف طبقاتی میان ثروتمند و فقیر را داشته است. پس از اجرای موفقیت‌آمیز قانون هدفمندسازی یارانه‌ها در سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ در سال ۱۳۹۱ به‌رغم عملکرد مثبت سیاست‌ها در بهبود شاخص‌های توزیع درآمد به دلیل مشکلات اقتصادی ناشی از تشدید تحریم‌های غرب علیه ایران و نوسانات بازار ارز، میزان بهبود در مقایسه با سال ۱۳۹۰ قابل توجه نبوده است.

۴-۶. تأثیر نوسانات ارزی ناشی از تحریم بر بازار سرمایه

برای بررسی تأثیرات تحریم و در پی آن تغییرات قابل توجه نرخ ارز به خصوص در سال ۱۳۹۱ بر بازار سرمایه و شرکت‌های صادراتی و وارداتی عملکرد مهم‌ترین گروه‌های صادراتی و وارداتی در بورس کشور مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. بر اساس آمار منتشر شده توسط گمرک جمهوری اسلامی ایران، گروه‌های فلزات اساسی، کانه‌های فلزی و محصولات شیمیایی بیشترین سهم صادراتی را در بهار سال ۱۳۹۱ دارا بوده‌اند. گروه فلزات اساسی شامل ۲۲ شرکت می‌باشد که در بین آن‌ها شرکت فولاد مبارکه اصفهان و صنایع ملی مس ایران بیشترین ارزش بازاری را در اختیار

دارند. گروه کانه‌های فلزی شامل ۸ شرکت می‌باشد که در میان آن‌ها شرکت‌های معدنی و صنعتی گل گهر و چادرمولو بیشترین ارزش بازاری را در اختیار دارند. گروه محصولات شیمیایی شامل ۲۹ شرکت می‌باشد که از بین آن‌ها شرکت‌های پتروشیمی پردیس و پتروشیمی خارک دارای ارزش بازاری بالایی بوده‌اند. البته ذکر این نکته لازم به نظر می‌رسد در برخی شرکت‌های بزرگ این گروه به دلیل محدودیت فروش ناشی از تحریم، عملکرد فروش و سود هر سهم این شرکت‌ها در دوره مورد بررسی کاهش یافته است. شاخص تمامی گروه‌های صادراتی مذکور در طی سال ۱۳۹۱، از روند رو به رشدی برخوردار بوده‌اند.

علاوه بر این، عمده‌ترین اقلام وارداتی در بهار سال ۱۳۹۱، محصولات فلزی (آهن و فولاد)، قند و شکر، دارو، ماشین‌آلات، گندم، کنجاله و برنج بوده است. شاخص‌های این گروه از کالاها در طی سال ۱۳۹۱، دارای روندی نسبتاً ثابت و نزولی بوده‌اند.

برآیند تأثیر نوسانات نرخ ارز بر گروه‌های صادراتی و وارداتی بازار سرمایه کشور به نحوی بوده است که شاخص کل بورس در طی سال ۱۳۹۱ با افزایش قابل توجهی مواجه بوده است. بدین معنی که اثر مثبت نوسانات نرخ ارز در طی سال ۱۳۹۱ بر بازار سرمایه از اثر منفی آن که منجر به کاهش شاخص سهام گروه‌های وارداتی شده است، بیشتر بوده است.

عامل دیگری که تأثیر تحریم‌ها بر بازار سرمایه را نشان می‌دهد مربوط به تغییرات ارزش جایگزینی دارایی‌های شرکت‌های بورسی است. با افزایش نرخ ارز در اثر تحریم‌ها، ارزش جایگزینی دارایی‌های شرکت‌های بورسی افزایش پیدا کرده و انعکاس آن در ارزش سهام شرکت‌ها می‌تواند منجر به افزایش شاخص قیمت بازار سهام شود.

۷. چالش‌های بازار ارز

با توجه به مباحث قبلی مهم‌ترین چالش‌های بازار ارز در شرایط تحریم عبارتند از: (۱) کاهش درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت و فرآورده‌های نفتی و طولانی شدن دوره وصول آن و در نتیجه کاهش عرضه ارز؛ با توجه به اینکه بخش عمده صادرات کشور از محل صادرات نفت و گاز تأمین می‌شود و منابع ارزی کشور به شدت به درآمدهای حاصل از فروش نفت وابسته است، اعمال تحریم‌های مالی خارجی در خصوص نقل و انتقالات ارزی کشور موجب می‌شود بخش قابل توجهی از این منابع به کشور انتقال نیافته و یا دریافت آن‌ها احتمالاً با تأخیر قابل توجهی مواجه شود.

۲) کندی و کاهش ورود ارز حاصل از صادرات غیرنفتی به چرخه تجاری کشور: تا قبل از اعمال تحریم‌ها ارقام مربوط به صادرات کالاها و خدمات تا حد زیادی با منابع ارزی انتظاری کشور انطباق داشت اما در شرایط فعلی و با ایجاد اختلال در زمینه‌های انتقال درآمدهای ارزی ناشی از صادرات کشور، بخش قابل توجهی از این منابع به کشور باز نخواهد گشت و دریافت بخش دیگر آن با تأخیر قابل توجهی مواجه خواهد شد. بدیهی است این شرایط عرضه ارز را با محدودیت‌های بیشتری روبرو می‌کند و آثار خود را متوجه بازار ارز خواهد کرد.

۳) چند نرخی شدن نظام ارزی و ایجاد فرصت‌های رانتی: تداوم سیاست یکسان‌سازی نرخ ارز و برقراری نظام ارزی شناور مدیریت شده مستلزم وجود و تسلط عوامل بازار به صورت نسبتاً رقابتی در هر دو سمت عرضه و تقاضای بازار می‌باشد؛ اما از آنجا که بخش عمده منابع ارزی کشور به درآمدهای حاصل از فروش نفت متکی می‌باشد و تشدید تحریم‌ها در دو سال اخیر، کشور را با محدودیت بیشتری در فروش و انتقال درآمدهای نفتی مواجه کرده، لذا جهت‌دهی و تخصیص صحیح منابع ارزی در این شرایط از اهمیتی دو چندان برخوردار است و تداوم و حفظ نظام تک نرخی با موانع زیادی روبروست. بدین ترتیب، محدودیت‌های منابع ارزی و الزامات موجود در شرایط فعلی، کشور را به سمت نظام چند نرخی ارز سوق داده است. بدیهی است نظام چند نرخی ارز و تفاوت قابل توجه نرخ ارز در بازارهای مختلف فرصت‌های رانتی را برای برخی از افراد ایجاد خواهد نمود. شایان ذکر است با توجه به پیامدهای منفی نظام‌های چندگانه نرخ ارز و همچنین الزامات قانونی موجود، حرکت در جهت دستیابی به نظام تک نرخی ارز گزینه‌ای گریزناپذیر برای اقتصاد کشور می‌باشد. این در حالی است که با توجه به تجربیات به دست آمده از موارد ناموفق تلاش برای دستیابی به نظام تک نرخی در دو سال گذشته، راهکار اساسی فراهم کردن مقدمات و بسترهای ضروری برای نیل به این هدف ضروری به نظر می‌رسد.

۴) تحریک تقاضای سفته‌بازی و تبدیل دارایی‌ها به نگهداری ارز: یکی از مهم‌ترین آثار تحریم‌ها بر بازار ارز، آثار روانی آن و تحریک تقاضاهای سفته‌بازی در این بازار است. با تشدید تحریم‌های بین‌المللی و محدودیت در منابع ارزی نرخ ارز افزایش قابل توجهی پیدا کرد. افزایش مداوم نرخ ارز در بازار آزاد و فراهم بودن امکان سفته‌بازی در این بازار باعث شد حجم بالایی از نقدینگی جامعه به سمت بازار ارز سرازیر شود که این عامل خود به افزایش بیشتر نرخ ارز کمک نمود.

۵) افزایش نااطمینانی و عدم امکان برنامه‌ریزی‌های بلندمدت از سوی بازیگران اقتصادی: وابستگی شدید منابع ارزی به درآمدهای حاصل از فروش نفت و

تعیین قیمت نفت در بازارهای جهانی و تأثیرپذیری زیاد بازار ارز از عوامل متعددی نظیر تحولات بین‌المللی، عوامل روانی و انتظارات و ... همگی به ناطمینانی در این بازار دامن می‌زند و امکان برنامه‌ریزی بلندمدت و مؤثر برای عاملان اقتصادی را دچار خدشه می‌کند.

۶) توسعه بازار غیررسمی ارز: تا قبل از تحولات اخیر در بازار ارز و نبود تفاوت قابل توجه بین نرخ ارز آزاد و رسمی، بخش محدودی از نیاز ارزی کشور توسط بازار آزاد تأمین می‌شد. از مهرماه سال ۱۳۹۱ و با محدود شدن منابع ارزی و اولویت‌بندی گروه‌های کلایی، مرکز مبادلات ارزی موظف به تأمین ارز خدماتی و ارز مورد نیاز واردکنندگان گردید. از آنجا که این مرکز در ابتدای فعالیتش قادر به تأمین تمام نیاز ارزی گروه‌های کلایی نبود؛ همچنین به دلیل طولانی بودن پروسه تأمین ارز از این مرکز، تأمین بخش قابل توجهی از نیاز ارزی به بازار آزاد منتقل شد. این در حالی است که تحریک تقاضای سفته‌بازی و افزایش متقاضیان خرید ارز با هدف سودآوری نیز تقاضای ارز در این بازار را به شدت افزایش داد و موجب تفاوت قابل توجه ارز در این بازار و مرکز مبادلات ارزی گردید. شایان ذکر است که مقرر بود تفاوت نرخ ارز در مرکز مبادلات دو درصد زیر قیمت بازار آزاد باشد در حالی که آمارها نشان می‌دهد تفاوت این دو نرخ در اواخر سال ۱۳۹۱ به‌طور میانگین ۲۰ درصد بوده است.

۸. روش تحقیق

به‌منظور تبیین وضعیت مطلوب بازار ارز مبتنی بر اقتصاد مقاومتی و ارائه راهکارهای لازم به‌منظور دستیابی به بازار ارز مقاوم در برابر تهدیدات و تحریم‌های خارجی و چالش‌های داخلی، از روش دلفی و تشکیل ماتریس SWOT استفاده شده است. در این روش ابتدا با استفاده از نتایج حاصل مطالعه انجام شده در این تحقیق، نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید بازار ارز احصاء و با استفاده از مصاحبه حضوری از خبرگان بازار ارز همچون کارشناسان ارزی وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزیر امور اقتصادی و دارایی در دورانی تحریم، رئیس کل گمرک جمهوری اسلامی ایران در دورانی تحریم و برخی از مدیران کل وزارت امور اقتصادی و دارایی که فعالیت آن‌ها مرتبط با حوزه ارزی بوده است، نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید شاخص به‌منظور تشکیل ماتریس SWOT معرفی شده و راهکارهای مدنظر به‌منظور تبیین بازار ارز مبتنی بر اقتصاد مقاومتی با نگاه یک اقتصاد پس از تحریک و شرایط احتمالی در دورانی پس از تحریم در بازار ارز، استخراج گردیده است. سپس با مصاحبه مجدد از متخصصان مذکور، راهکارهای دارایی اولویت، انتخاب و

ارائه شده است. بر این اساس می‌توان راستی آزمایی تحقیق را بر اساس مصاحبه با خبرگان بازار ارز و متخصصان کلیدی این بازار در شرایط تحریم بیان نمود.

۹. نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید (SWOT) بازار ارز در شرایط لغو تحریم‌ها و راهکارهای اقتصاد مقاومتی

جدول (۳): نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید (SWOT) بازار ارز در شرایط لغو

تحریم‌ها و راهکارهای اقتصاد مقاومتی

ضعف‌ها (W):	قوت‌ها (S):	فرصت‌ها (O):	تهدیدها (T):
<p>وابستگی قابل توجه بازار ارز به درآمدهای حاصل از صادرات نفت و گاز (W2) چند نرخ بودن ارز</p>	<p>پتانسیل بالای صادرات غیرنفتی و امکان ارزآوری بالا از محل افزایش صادرات غیرنفتی (S2) پتانسیل افزایش صادرات از ناحیه افزایش صادرات نفت، گاز، فرآورده‌های نفتی، محصولات پتروشیمی و میعانات گازی</p>	<p>رفع حیس داریی‌های ارزی حاصل از صادرات کشور و در نتیجه افزایش عرضه در بازار ارز (O2) ایجاد تنوع در مقاصد صادراتی کشور و در نتیجه افزایش عرضه در بازار ارز</p>	<p>(T1) افزایش واردات و تشدید کسری تراز تجاری غیرنفتی و در نتیجه افزایش تقاضا برای ارز (T2) تغییر ترکیب واردات و افزایش سهم واردات کالاهای مصرفی از مجموع واردات کشور و در نتیجه افزایش تقاضا برای ارز به‌منظور کالاهای صرفاً مصرفی</p>
<p>راه‌اندازی بازارهای آتی ارز به‌منظور پوشش ریسک (هجینگ) نوسانات نرخ ارز و کاهش تبعات این نوسانات روی تولیدکنندگان و صادرکنندگان - فراهم‌سازی بسترهای اجرایی و قانونی ورود سرمایه‌های خارجی به حوزه تولیدات صادرات‌گرا به‌ویژه محصولات با فناوری بالا</p>	<p>مدیریت ابعاد روانی رفع تحریم‌ها و اثرات آن بر نرخ ارز به‌منظور جلوگیری از نوسان ناگهانی آن در صورت لغو یکباره تحریم‌ها و اثرات احتمالی آن بر تجارت خارجی کشور بهبود دیپلماسی تجاری و انجام مذاکرات تجاری با کشورها به‌منظور توسعه روابط تجاری.</p> <p>شناسایی بازارهای هدف صادراتی از طریق اعزام هیات‌های بازرگانی به کشورهای هدف طراحی برنامه‌های مدون جهت استفاده از ظرفیت‌های مناطق آزاد تجاری کشور به‌منظور توسعه صادرات غیرنفتی در بلندمدت</p>	<p>سازی و بازاریابی صادرات محصولات دانش‌بنیان و محصولات با فناوری بالا جهت انجام این مهم در بلندمدت</p>	<p>مدیریت ترکیب کالاهای وارداتی به‌منظور جلوگیری از افزایش احتمالی سهم واردات کالاهای مصرفی و کاهش سهم واردات کالاهای سرمایه‌ای</p> <p>- برنامه‌ریزی جهت ارتقاء تولید مواد اولیه و تجهیزات سرمایه‌ای (نهاده‌ها) داخلی</p>
<p>فراهم‌سازی بسترهای مورد نیاز جهت راه‌اندازی بازارهای آتی ارز به‌منظور پوشش ریسک (هجینگ) نوسانات نرخ ارز و کاهش تبعات این نوسانات روی تولیدکنندگان و صادرکنندگان - فراهم‌سازی بسترهای اجرایی و قانونی ورود سرمایه‌های خارجی به حوزه تولیدات صادرات‌گرا به‌ویژه محصولات با فناوری بالا</p>	<p>مدیریت ابعاد روانی رفع تحریم‌ها و اثرات آن بر نرخ ارز به‌منظور جلوگیری از نوسان ناگهانی آن در صورت لغو یکباره تحریم‌ها و اثرات احتمالی آن بر تجارت خارجی کشور بهبود دیپلماسی تجاری و انجام مذاکرات تجاری با کشورها به‌منظور توسعه روابط تجاری.</p> <p>شناسایی بازارهای هدف صادراتی از طریق اعزام هیات‌های بازرگانی به کشورهای هدف طراحی برنامه‌های مدون جهت استفاده از ظرفیت‌های مناطق آزاد تجاری کشور به‌منظور توسعه صادرات غیرنفتی در بلندمدت</p>	<p>رفع حیس داریی‌های ارزی حاصل از صادرات کشور و در نتیجه افزایش عرضه در بازار ارز (O2) ایجاد تنوع در مقاصد صادراتی کشور و در نتیجه افزایش عرضه در بازار ارز</p>	<p>(T1) افزایش واردات و تشدید کسری تراز تجاری غیرنفتی و در نتیجه افزایش تقاضا برای ارز (T2) تغییر ترکیب واردات و افزایش سهم واردات کالاهای مصرفی از مجموع واردات کشور و در نتیجه افزایش تقاضا برای ارز به‌منظور کالاهای صرفاً مصرفی</p>

در یک تقسیم‌بندی کلی بر اساس نظر خبرگان بازار ارز و متخصصان این حوزه طی مصاحبه حضوری، راهکارهای ارائه شده در ماتریس سوات را می‌توان بر اساس افق‌های زمانی پیش‌رو پس از لغو تحریم‌های اقتصادی به‌صورت زیر تقسیم‌بندی نمود:

سال اول / شماره اول / پاییز ۱۳۹۵
فصلنامه اقتصاد دفاع

۱. در افق آنی

مدیریت ابعاد روانی رفع تحریم‌ها و اثرات آن بر نرخ ارز به‌منظور جلوگیری از نوسان ناگهانی آن در صورت لغو یکباره تحریم‌ها و اثرات احتمالی آن بر تجارت خارجی کشور.

۲. کوتاه مدت

بهبود دیپلماسی تجاری و انجام مذاکرات تجاری با کشورها به‌منظور توسعه روابط تجاری.

شناسایی بازارهای هدف صادراتی از طریق اعزام هیات‌های بازرگانی به کشورهای هدف.

مدیریت ترکیب کالاهای وارداتی به‌منظور جلوگیری از افزایش احتمالی سهم واردات کالاهای مصرفی و کاهش سهم واردات کالاهای سرمایه‌ای.

۳. میان مدت

فراهم‌سازی بسترهای مورد نیاز جهت راه‌اندازی بازارهای آتی ارز به‌منظور پوشش ریسک (هجینگ) نوسانات نرخ ارز و کاهش تبعات این نوسانات روی تولیدکنندگان و صادرکنندگان.

فراهم‌سازی بسترهای مورد نیاز جهت تجهیز ناوگان حمل و نقل کشور در صورت لغو تحریم‌های این حوزه با هدف ارتقاء ترانزیت خارجی و حمل و نقل کالاهای صادراتی و وارداتی.

فراهم‌سازی بسترهای اجرایی و قانونی ورود سرمایه‌های خارجی به حوزه تولیدات صادرات‌گرا به‌ویژه محصولات با فناوری بالا.

شناسایی و انجام مطالعه در خصوص سلايق مصرفی در بازار کشورهایی که به‌واسطه تحریم‌ها تاکنون با ایران مراودات تجاری گسترده‌ای نداشته‌اند.

۴. بلندمدت

ایجاد زمینه‌های لازم جهت تجاری سازی و بازاریابی صادرات محصولات دانش‌بنیان و محصولات با فناوری بالا جهت انجام این مهم در بلندمدت.

طراحی برنامه‌ای مدون جهت استفاده از ظرفیت‌های مناطق آزاد تجاری کشور به‌منظور توسعه صادرات غیرنفتی در بلندمدت.

فراهم‌سازی زمینه‌های تسهیل مبادلات تجاری از طریق کوتاه نمودن فرآیندهای تجاری (شامل کاهش اسناد مورد نیاز و مدت‌زمان مورد نیاز برای اظهار کالا و ترخیص کالا).

برنامه‌ریزی جهت ارتقاء تولید مواد اولیه و تجهیزات سرمایه‌ای (نهادها) داخلی.

منابع و مآخذ

- ابوالحسنی شهرضا، علی، رژیم تحریم‌های سازمان ملل، فصلنامه مطالعات سازمان ملل، سال هفتم، شماره یک، ۱۳۷۵
- برکشلی، فریدون، تحریم بین‌المللی آمریکا و کشورهای جهان سوم، فصلنامه راهبرد، شماره ۱۲، زمستان ۱۳۷۵
- ساعدی بناب، بهزاد، تحریم‌های اقتصادی در حقوق بین‌الملل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۹
- رزاقی، ابراهیم، منافع ملی و سیاست خارجی ایران؛ رویکرد اقتصادی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال چهارم، شماره‌های اول و دوم، ۱۳۸۰
- زهرایی، مصطفی، تحریم اقتصادی از نظر تا عمل، مجله سیاست خارجی، سال یازدهم، شماره ۱، ۱۳۷۹
- زمانی، هادی، «درآمدی بر تحریم‌های اقتصادی آمریکا علیه ایران» ۲۲ فوریه ۲۰۰۷، ص ۵
- حدادی، مهدی، تحریم‌های بین‌المللی، ابزار سیاست ملی یا ضمانت اجرایی بین‌المللی، فصلنامه اندیشه‌های حقوقی، بهار و تابستان ۱۳۸۲، شماره ۳
- حسینی، سید شمس‌الدین، اقتصاد ایران همراه با تحریم با تأکید بر عملکرد سال ۱۳۹۱، فصلنامه سیاست مالی و اقتصادی، ویژه‌نامه کارنامه اقتصادی دولت، سال یکم، شماره ۲، ۱۳۹۲
- ممتاز، جمشید، تحریم‌های اقتصادی و حقوق بین‌الملل عمومی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، شماره ۲۲، تیرماه ۱۳۶۰
- میر احمدی، مریم، پژوهشی در تاریخ معاصر ایران، آستان قدس رضوی ۱۳۶۶ ص ۴۳
- کاظمی، علی‌اصغر، «روابط بین‌الملل در تئوری و عمل» نشر قومس چاپ اول ۱۳۷۵، ص ۵۲۲
- نوروزی خیابانی، مهدی «فرهنگ لغات و اصطلاحات سیاسی» تهران. نشر نی ۱۳۷۲

یادداشت‌ها

¹ *Disinvestment*

^۲ زمانی، هادی، «درآمدی بر تحریم‌های اقتصادی آمریکا علیه ایران» ۲۲ فوریه ۲۰۰۷، ص ۵

^۳ همان منبع، ص ۶

⁴ [tp://www.Iic.org](http://www.Iic.org) 10\13\99 international Economic sanctions; A didactic Analysis